

Studijní materiál

Makedonští emigranti z občanské války v České republice¹

V letech 1948–1950 emigrovalo z Řecka do Československa přes dvanáct tisíc osob, z nichž většinu tvořili Řekové a Makedonci. Imigrace byla zapříčiněna občanskou válkou v Řecku v letech 1946–1949, o níž jsme hovořili výše. Hlad, strach a stálé nebezpečí smrti, které často sužovaly civilní i vojensky angažované obyvatelstvo postižených oblastí, byly příčinou rozhodnutí komunistického odboje vystěhovat děti z válkou postižených oblastí severního Řecka za hranice. Na tento v dějinách zcela ojedinělý čin existují přinejmenším dvě velice rozporuplná hlediska: tedy, zda šlo skutečně o záchrannou akci vedenou humanitárními hledisky, nebo šlo z hlediska postiženého obyvatelstva o nedobrovolný čin vedený snahou komunistů uvolnit tak rodičům k ruce k boji až do vítězného konce. Jeden z těch, jež vystěhovaleckou akci zažil jako třináctiletý hoch na vlastní kůži a jemuž zcela změnila život, prof. dr. Ivan Dorovský, DrSc., náš přední slavista a balkanista, se jako přímý účastník domnívá, že „*to nebyl ani odsun, ani nucený odchod nebo dobrovolná emigrace. Byla to spíše nepřilíš zdařilá evakuace do bezpečí. Byla to jejich (tedy i jeho – pozn. V. Š.) záchrana*. Hovoří přitom o tom, že „*důsledky této evakuace byly pro děti i dospělé příslušníky z Řecka, kteří se ocitli po roce 1948 v Československu i v dalších tehdejších lidově demokratických zemích, ve směr nebo jednoznačně pozitivní*“.

Evakuace se uskutečnila i za cenu roztržení rodin. Evakuace dětí probíhala v letech 1948–1949 a týkala se asi čtyřicetitisíc dětí. Druhou vlnu emigrace představovali dospělí muži a ženy. Mezi dospělými emigranty však mnoho evakuovaných dětí své rodiče, kteří zahynuli v bojích, už nenašlo, mnohé rodiny se poprvé shledaly až po desítkách let...

Celkově odešlo z Řecka do států východního bloku víc než osmdesát tisíc osob.

Průběh a způsob evakuace

Děti, které byly evakuovány v jarních měsících (březen – květen) roku 1948 a v roce 1949, byly evakuovány do tehdejších lidově demokratických zemí: Bulharska, Rumunska, Maďarska, Polska, Jugoslávie a Československa.

Evakuovaly se děti převážně od šesti měsíců (sic!) do sedmnácti let (oficiálně do patnácti let). Evakovalo se převážně nebo výlučně z vesnic lerinského, kosturského a vodenského okresu egejské Makedonie. Z nich výlučně nebo převážně makedonské obyvatelstvo měly obce² Turje (Koryfy), Orovo (Pixos), Šesteovo (Siderochory), Psoderi (Pisoderion), German (Agios Germania), Štrkovo (Platy), Čuka a spousta dalších. Tyto vesnice byly často zničeny a po válce některé z nich opět osídleny, některé, např. rodiště zmíněného I. Dorovského (Čuka) zůstaly neosídleny a zanikly, podobně jako celá řada dříve německých obcí v Sudetech.

Organizované skupiny dětí z egejské Makedonie a Thrákie vedené takzvanými maminkami, což byly mladé ženy nebo starší dívky, přecházely v březnu a dubnu 1948 přes určené hraniční přechody do Albánie, Jugoslávie (prakticky do tehdy již tři roky existující Lidové republiky Makedonie, jež byla jednou z šesti jugoslávských federálních jednotek) a do Bulharska. Odtud pak mnohé skupiny pokračovaly vlakem (poprvé v životě, ovšem nejčastěji ve vagonech pro přepravu dobytka) do určených míst v Maďarsku, v Rumunsku, v Československu a v Polsku. První nezbytnou přípravu na přijetí dětí z Řecka v Československu organizovala Československo-řecká společnost ve spolupráci se státními

¹ Zpracováno podle publikací Ivana DOROVSKÉHO *Makedonci žijí mezi námi* (Brno 1998) a *Šedesát let od příchodu makedonských a řeckých dětí do Československa*. Příloha časopisu *Slovanský jih* 2/2008, Brno 2008, 28 s.

² V závorce je uvedeno toponymum těchto obcí v řečtině.

orgány v českých zemích a na Slovensku. Uvádí se, že v březnu a dubnu 1948 bylo evakuováno převážně z egejské Makedonie a z Thrákie do Československa 2 490 dětí, jiné zdroje uvádějí, že v roce 1950 bylo v Československu celkem 11 941 utečenců z Řecka, z nichž bylo 4 148 dětí.

V první etapě byly děti transportovány do českých zemí a do slovenské obce Parkaň u hraničního přechodu Štúrovo. Odtud byly dopraveny do dnes již neexistujících kasáren v Mikulově na Moravě, která sloužila jako záchytný dětský domov. Další děti byly transportovány též do Všebořic u Ústí nad Labem. Celkem se děti přivázely natřikrát. V první etapě přijelo 794 makedonských a řeckých dětí, ale i dětí jiných národností (Arumunů, sefardských Židů, Albánců či Turků). Druhým transportem bylo dovezeno 805 dětí a posledním vlakem přijelo 412 dětí z Řecka. Nově příchozí děti byly též ubytovány v záchytném středisku v Brně-Maloměřicích. Po zrušení karantény, která byla nutná vzhledem k jejich zdravotnímu stavu a infekčním chorobám v té době často již v Československu neznámých, putovaly děti do dalších dětských domovů, zotavoven, lázeňských hotelů, zámků, klášterů a učňovských domovů na střední a severní Moravě, ve středních, západních, východních a severních Čechách. Převážně do míst, která opustili Němci. V domovech a učňovských zařízeních vládl přísný režim. Pamětníci vzpomínají, že jim „*chybělo matčino pohlazení*“.

Vývoj situace a postavení makedonských emigrantů v ČSR

Posléze byly děti rozděleny na popud ministerstva práce a sociální péče podle věku. To znamená, že byly soustředěny skupiny dětí do tří let, od tří let do šesti let, od šesti let do patnácti let a dorost, který byl zařazen do učebního poměru nebo do pracovního procesu. Pobyt dětí (i dospělých) měl několik etap. První etapu představovala příprava, příjezd, přijetí v záchytných táborech a rozmístění makedonských a řeckých dětí do ubytovacích zařízení a první evidence. Druhá etapa trvala od září 1948 do září 1950 a plynule navazovala na první. V ní došlo téměř k definitivnímu rozmístění dětí do jednotlivých *domovů řeckých dětí*, jak znělo jejich oficiální označení. V průběhu této etapy byly děti, které dovršily patnáct let a zvládly základy češtiny, zařazeny do českých národních a základních (měšťanských) škol. Děti starší patnácti let se začaly učit řemeslům v odborných učilištích státních pracovních záloh nebo začaly pracovat v textilním průmyslu (převážně dívky), v strojírenských závodech, na průmyslových stavbách a jinde. Zaměstnavatelé však odmítali příslušníky řecké a makedonské národnosti přijmout do práce, protože se s nimi nemohli domluvit a také proto, že v nich mnohdy viděli nespolehlivý živel, k němuž měli nedůvěru. I dospělí migranti se uplatňovali v textilním průmyslu a to zhruba třetina z nich, dále pak třetina v zemědělství a lesnictví, zejména při těžbě dřeva. Více než 16 % osob začalo pracovat ve stavebnictví.

Řečtí a makedonští imigranti prožívali opravdu velmi těžké chvíle, což lze vidět např. ve zprávách stranického pracovníka Václava Moravce, kterého zarazila „*značná izolace řeckých emigrantů od českých lidí, a to především v usídlení*“. Komunistický funkcionář píše, že to jsou „*jednak izolované vesnice, v nichž řečtí soudruzi bydlí kilometry vzdáleni od českého obyvatelstva... jsou to čtvrti ve městech, jimž se čeští lidé vyhýbají a označují je za čtvrtě cikánských Řeků*“. ...Moravcova zpráva dále kriticky poukazovala na „*špatné ubytovací možnosti v Jeseníku, Bruntále, v Žamberku, kde často bydlí 10 rodin povětšinou s nemluvnaty v dřevěném ‚lágru‘ z doby okupace, a v Krnově, kde v nezdravých, tmavých místnostech o rozměru asi 3 x 2,5 m bydlí řecké rodiny s malými dětmi*“. Nebyly prý řídké případy, že v takových místnostech bydlely dvě a někdy i více rodin s malými dětmi. I ze samotné zprávy vyplývá, že nejvíce migrantů z Řecka bylo usídleno v oblasti Jesenicka, dále na Krnovsku, Bruntálsku, Žamberecku a Trutnovsku, méně již na různých dalších místech Čech a Moravy.

Výuka makedonských a řeckých dětí

V dětských domovech byly zřízeny mateřské školky a děti byly roztrženy do tříd. V první a druhé třídě národní či základní školy vyučovali pouze řečtí a makedonští učitelé a od třetí třídy základní školy čeští učitelé. V těchto vyšších třídách učili řečtí a makedonští učitelé řecký a makedonský jazyk, dějepis a zeměpis Řecka.

Počet hodin v mateřštině představoval osm hodin ve 3. třídě a sedm hodin ve 4. a 5. třídě. Na jednoho makedonského nebo řeckého učitele připadalo 55 žáků. Na střední škole se děti učily všechny předměty společně s českými studenty. Soustředění asi 120 vybraných žáků z 1. a 2. třídy střední školy do zvláštních 4. ročníků mělo za cíl připravit je k závěrečným zkouškám tak, aby mohli studovat na gymnáziích. Asi sto z nich zkoušky složilo. Zbytek postupoval do učebního poměru. Na vysoké školy se dostali jednak studenti středních škol, jednak nejlepší vyučení učni. Na vysokých školách již na podzim 1952 studovalo v 1. nebo ve 2. ročníku celkem 35 makedonských a řeckých studentů, z nichž 24 v Praze a 11 v Brně.

Veškerou péči o výuku makedonských a řeckých dětí převzalo od dubna 1951 ministerstvo školství, vědy a umění, které převedlo děti od 1. září 1951 do českých národních a středních škol v místě domovů řeckých a makedonských dětí nebo v nejbližším okolí.

Tehdejší zprávy o dětských domovech též kladně hodnotí, že téměř každý domov má svůj kulturní soubor, který obstarává zábavné a výchovné programy nejen v domově, nýbrž vystupuje i na veřejnosti při různých oslavách a schůzích.

Kulturní charakteristika makedonské menšiny v ČR

Příslušníci makedonské etnické skupiny žijí v České republice více méně roztroušeně na mnoha místech, převážně však ve městech. Přišli do Československa většinou jako děti ve věku šest měsíců až sedmnáct let. Z původního počtu kolem čtyř tisíc osob různého pohlaví a stáří, který se uvádí pro rok 1950, jich dnes v České republice žije pravděpodobně méně než jedna desetina. Zejména ti, kteří přišli do ČSR již v dospělém a starším věku (a dnes již v podstatě téměř bez výjimky nežijí) ovšem pokračovali i v novém prostředí v patriarchálním způsobu života, houževnatě se bránili přizpůsobení se novému prostředí a odlišným manželským a rodinným vztahům. Dost těžko se adaptovali. Pokračovali i ve způsobu přípravy potravy, na jaký byli zvyklí v původním domově. Emancipační tendence na ně nijak podstatně nezapůsobily, a tudíž nezměnily chování a způsob jejich života. Pro tyto dvě generace byla příznačná větší rodinná a etnická soudržnost, větší uzavřenost, snaha izolovat se od majoritního obyvatelstva. Tyto generace se proto adaptovaly na odlišný život v jiném společenském prostředí pouze navenek, zatímco vnitřně si uchovaly převážně patriarchální charakter.

To vše je ovšem již minulostí. Převážná většina dnešních Makedonců udržuje tradici svátků podle českého (katolického) kalendáře, z tradičních makedonských státků udržují především obyčej na *Božik a Veligden* (vánoce a velikonoce). Doma dnes komunikují se členy rodiny převážně nebo výhradně česky, vzácně makedonsky a česky nebo řecky. Tyto aspekty svědčí o postupné asimilaci. Většina Makedonců má (nebo měla) rodiče, sourozence a příbuzné v Řecku, ale mnozí z nich mají rodinu i v dnešní Makedonské republice, dále také v Austrálii, Polsku, Bulharsku, Kanadě, USA, v Německu, Argentíně, v Maďarsku a Slovinsku. Od roku 1993 na počátku léta (květen, červen) se koná pravidelné kulturní setkání příslušníků makedonské etnické skupiny v České republice a příslušníků dalších etnických skupin, které organizuje Společnost přátel jižních Slovanů.

